

ՍԻՈՆԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Տէր Գարեգին Բնյ. Պօղոսեան, Հալէպէն կը շարցնէ.

1. — Շարականներ ընդհանրապէս երեք համարներ կը բաղկանան. արդ՝ նկատի առնելով զաս զաս երգութիւնը, ինչո՞ւ համար զոյգ (երկու համար) համար չեն պատրաստած որ սկսուածքը և փառք ձօրը միեւնոյն կողմին դայ. հիմայ շատերը առաջին համարը կրկնելով կ'երգեն. ոմանք ալ փառք ձօրը առանց նկատի առնելու սկսուածքը, ըստ կանոնի, պատկանեալ կողմէ սկսելով, առանց կրկնելու, երեք համար կ'երգեն, որով սկսողը երգու, իսկ զիմացինը մէկ համար երգած կ'ըլլայ:

Ժամանակի խնայողութիւն և կրկնումներ չընելու համար արդեօք հին աստիճան ինչպէս կ'երգէին Մեծացուցէն, Ողորմեան, Տէր յեկնիք, Մանկանք, և այլն, իրենց կարգին կարելի՞ է ենթադրել որ Օրնմութեանց և Հաղպատեան շարականներու նման՝ իւրաքանչիւր կողմ երեք համար պատկեր մը երգելու պէտք, Մեծացուցէն և Ողորմեան և այլն, երեք համար Աւագի Դասէն և Տէր յեկնիքն ալ Հաղպին հետ կողման Դասէն կ'երգէին: Ժիշդը ո՞րն է, նկատի առնելով թէ համար մը կրկնել ընական բան մը չէ. թէ զոյգ ըլլալը պէտք լինէր, կրնային չորսական համար շարել:

2. — Պատկ զերացնելու կարգին ինչո՞ւ համար Մատթոսաց և Խաչի շարականներ կ'երգուին, ինչ պատշաճութիւն ունին: Թէ ձեռնառութեան և թէ նշանորհութեան համար ևս Խաչի շարականներ են ընդհանրապէս երգուածները: Կրնա՞նք ենթադրել որ մեր եկեղեցին պատկի օրնութեան համար մասնաւոր շարական, երգ չունենալուն յարմարեցուած բաներ են ասոնք: Արդեօք ի հրեան, լուսաւորչեան, Սահակ-Մեսրոպեան զարեւուած եօթը խորհրդոց կարգը չէ՞ր զատուած Պատկ, և երբէ՞ն ի վեր մուտք գտած է: Միւս եկեղեցիներ՝ ալ չունէին պատշաճ երգեր որ մերոնք չեն թարգմանած և կարկանդակներ ըրած են, լուսարանութիւ կ'ուզեմ:

1

Կարգ մը թիւեր խորհրդաւոր նկատուած են՝ հնուց ի վեր: Եւ եեւր խորհրդաւոր թիւերուն կարեւորն ու ընդհանրացածն է: Այդ է պատճառ որ Շարականներուն պատկերը (ներքին ալ եեւր տուններով կազմուած են) — Հայաստանի եկեղեցին լուսաւորչեան շրջանին, այսինքն զիրերու գիւտէն յառաջ շարական չունի, ոչ ալ զիրերու գիւտէն հտքը: Այնպէս որ նոյն իսկ շարական

բառը վերջին դարերուն ստեղծուած է և անծանօթ է սփեղարուն: Վարդանանց պատմութիւնն զիտենք որ եկեղեցոյ երգեցումներ կը բաղկանար Սողոմոնեւէ: — Այս մասին տե՛ս իմ Հայց. եկեղեցիի երգ Դարու մէջ, տպ. Կ. Պոլս, 1912, էջ 16-21):

Այնպէս կ'երեւի թէ հին աստիճան հիմնական Շարականներու պէս զատուորուած Շարականի կանոններ չկային: Ներսէս Շինող կիթի. (641-661) աստին է որ Շարականներ առաջին անգամ կարգի դրուեցան կերպով մը, հետեւալ պարագաներու մէջ: Ներսէս կիթ. Վարդապետի աստիճան առթիւ ներկայ կ'ըլլայ Բագրեւանդի Ս. Յովհաննէս եկեղեցոյ աշխարհաժողով հանդէսին. և երգեցող վարդանները ուրր հարց կը փոխեն այդ օր. այսինքն մէկ զատեն բառաւոր միւս զատեն չեն կըրնար բռնել: Այս զեպքը ցոյց կուտայ թէ երաժիշտներ ազատ էին աւուր պատշաճի երգեր կամ շարականներ գրելու և երգելու, ինչ որ տեղի կուտար անկարգութեան և զայնակողութեան: Եւ Ներսէս կիթ. զայնակողած այդ զեպքէն, ժողովական որոշումով խափանեց այդ ազատութիւնը, և Շիրակայ Գարեւանքին առաջնորդ ձոն Բարսեղ վարդապետին պաշտօն տուաւ որ եկեղեցոյ մէջ երգուած շարականները ժողովէ, ընտրութիւն մը ընէ ասոնց մէջ և ամփոփէ հատորով մը, որպէս զի այդ ընտրուած շարականները միայն երգուին այնուհետեւ:

ձոնըտար շարականներու հաւաքածոյէն օրինակներ չեն հասած մեզ որ զիտնայինք թէ ինչպիսի շարականներ էին ընտրուածները և ինչ կերպով զատուորուած էին ասոնք, թէեւ ըստ Կիրակոս պատմագրի ձոնըտար շարականները պահուած են մինչև իր ժամանակը (ԹԱ. Դար):

Գալով շարականներու աստիճանին, այսինքն նախնիք ինչպէս կ'երգէին շարականները, Տաթևացի քանի մը հետաքրքրական տեղեկութիւններ կուտայ մեզ այդ մասին: Ըստ Տաթևացոյն իւրաքանչիւր պատկերի տունները պէտք է կեկնուին. իսկ Հաղպեան տունները պէտք է եեկնուին քաջի Գառնուներէն, որունք պէտք է կեկնուին: Տաթևացին զիտել կուտայ թէ միւս շարականները եեւր տունէ բաղկացած են իսկ հարցերը վից տունէ (երկու պատկեր):

Գիտելիք ուրիշ կարեւոր կէտ մըն ալ Սողոմոնեւէն և Շարականներու իրարու կցորդումն է: Բացի Օրնմութիւններէն միւս բոլոր Շարականներ կցուած են սաղմոսներու. այսինքն նախ փոխ մը կ'ըսուի, յետոյ այդ փոխին արձագանգ կուտայ շարական մը նոյն փոխին սկսուածով. այս այսպէս է մինչև հիմայ. իսկ հին աստիճանը այս փոխերը (սաղմոսները) կ'ընդմիջուէին շարականներով, չորս չորս տուն փոխ (Սողոմոս) կը ըսուէր և մէկ տուն շարական. այսինքն մէկ պատկեր (երեք տուն) շարականի համար 12 տուն փոխ: Երբեմն ալ փառք և Այժմ եւ միւսք մէկ զատեն կ'ըսուի, որպէս զի ո՞ր Դասը որ սկսած է շարականը նոյն Դասը աւարտած ըլլայ զայն (ՏԵ՛ս Գիւր Լարմանց, էջ 636-37):

Շարականներու սաղմոսախառն աստիճանքին

(*) եկեղեցագիտական լեզուով պատկեր կը նշանակէ օրուան կամ շաբթուան պատկերը, պատշաճը, աւուր պատշաճին տօնակարգի, եւ այլնի կողմէն, եւ միանգամայն այդ օրուան յատուկ շարականը կամ շարականները իւրաքանչիւր հատուածը երեք տուն երգով:

հետքերը մնացած են թէ՛ շարականներու մէջ և թէ՛ նոյն իսկ գործնականին մէջ այժմ. այս վերջինին համար բաւական ըլլայ յիշել ծաղկազարդի երեկոյ Խամարեցո՛ւ և Ապրեցո՛ւ փոխերուն ընդմիջումը շարականներով: Իսկ հին կերպին հետքերը տեսնելու համար բացէ՛ք Շարականը, գտէ՛ք պահոց **ԲԱ** Օրհնութիւնը (Յամենայն ժամ աղաչանք իմ այս են) և զիտեցէ՛ք երկրորդ պատկերը, որու առաջին տունը կ'սկսի այսպէս՝ . . . քիւնս իմ: Ողորմեա՛ ինձ Աստուած, երկրորդ տունը՝ . . . տապալեալ: Ճամապահք՛ քո ուղիղ են: Նոյն Օրհնութեան հինգերորդ պատկերին առաջին տունն ալ կ'սկսի . . . քիւնս իմ: Մեղայ լեզ Տէւ: Աստուծո՛ր բոլոր Յիսններորդ Սաղմոսին (Ողբմնա ինձ աստուած) 1, 9, 15 տուններուն վերջին բառերը կամ բառամասերն են:

Ինչպէս կը տեսնուի այս բացատրութիւններէն երեք տունով շարականներ պիտի երգուին կրկնումով որպէս զի ձեր մատնանիչ բրած անպատեհութիւնները տեղի չունենան:

Այս կրկնումին ապացոյցը սա է որ նոյն իսկ այժմ, մէկ պատկեր (երեք տուն) շարականի մը առաջին տունը կը կրկնուի որպէս զի Փառք սկսեալ կողմին իշնայ:

Շարականներուն տունները կրկնելու և երեք-նելու սովորութիւնը մնացած է մինչև հիմայ:

Եւ շատ լաւ կը յիշեմ թէ Անթէպի եկեղեցւոյն մէջ, մեր ժանկութեան, ծննդեան Հաղթ Աւագ սուգանի վրայ կ'երգուէր երկու կողմէն, կրկնումով կամ երկընումով: Եւ այժմ ալ Աւագ **ԵԾ**. առտուն, Աղաւթաղոյց Արմավան կարգին շարականները (Ջարհուրեալ, Ամենակալ), ըստ Տօնացոյցի, պէտք է երգուին երկու կրկնելով: Դիտելի է որ այս շարականները ծնրադիր կ'երգնէ. և Տաթեակցին կ'ըսէ թէ Ողորմեա՛ շարականներն ալ ծնրադիր կ'երգուէին իր ատեն:

Երկու կրկնելու դրութիւնը միայն շարականներուն յատուկ չէ. Սուր Աստուածը, Սուր Սուրբ, մաղթանքներու Տէր ողորմեաները, ճաշուի Ողորմեա ները, Աւագ ուրբաթ գիշեր Այսօր անճառ շարականին հատուածներուն սկիզբը Սաղմոսներ (Եփրատ, Կայրն), Հրամարիմը, Չեռնաղբութեան ատեն Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ, Ջրօրհնէքի և Գերեզմանօրհնէքի Օրհնեցիները, Կայրն, երկու կը կրկնուին, եւ այս բոլորը ցոյց կուտայ թէ երեւ թիւը, Ամենասուր երոգութեան խորհրդաւոր թիւը, մեծ դեր կատարած է շարականներու եռատուն պատկերներու կազմութեան և երկու կրկնելուն մէջ:

Իբրեւ հետաքրքրական դիտել կուտանք թէ նոյն իսկ այսօր մեր Ս. Յակոբայ Տաճարին ժամերգութեանց մէջ Մանկուններն ու Համբարձիները կրկնումով կ'երգուին:

Այս բացատրութիւններով կը չղուէին ձեր հարցումները, և հարկ չի մնար աւելորդ ենթադրութեանց:

Մեծացուցէ շարականներու մասին անօգուտ չէ գիտեալ թէ ի սկզբան միայն կիրակի օրեր կ'երգուէին ատոնք, եօթնեակի միւս օրերուն ալ երգուելը ժեղ գարուն սկսաւ:

Ամենէն հնագոյն Մատոցը որ հասած է մեզ, վենետիկի Միխայիլեան Հարց երկաթագիր ձեռագիրն է, որ կը համարուի Թեղ գարու գործ: Արդ՝ այս Մատոցին մէջ Հոգեմանգիոսի, Մկրտրեան, Խաչափոխ առնելոյ, Պատկ աւրհնելոյ, Ջուր աւրհնելոյ կանոններուն մէջ ամենեւին շարական չկայ. բոլորովին սաղմոսներ են կարգացուածները կամ երգուածները. միայն Թաղման կանոնին մէջ կ'ըսուի. «եւ ապա իջուցանեն ի գերեզմանն ասելով՝ Հաւատ ունելով շարականաւ. Հաւատ ունելով նոյն խաղ. Սաղմոս՝ Միրեցի գիւրուիցէ. զկնի Փառք ի բաճումնս, զի միխարեցեց զվեսպնեանս»: Ժեղ գարուն է որ շարականներ կ'սկսին յետուի այս կանոններուն, կիլիկիոյ մէջ, և բնական է որ յաճախեալ տեսակէտէն ընտրուած և յետուած շարականներ են ատոնք, և ոչ թէ մասնաւորապէս գրուած և երգուած:

Սրինակի համար, այն Մատոցը, որ ԵՏԻՄ տպագրուեցաւ վենետիկ, Յիսուսի չափ ձեռագիրներու համեմատութեամբ, նշանօրհնէքի կանոնին երկու շարական գրած էն **Ա. Է. Է.** մի Խորհուրդ անճառ ծածկեալ յաղպոյ ի յախեանց, Աւտումի՛ շարական մը շատ յարմարութեամբ ընտրուած. իսկ երկրորդը՝ ծանօթ նճառ ամենայադ խաչիւղ քո: Նճան = խաչ, կը յարմարի նշանաւորին, և խաչը ինքնին խորհրդաւոր է: Պատկ, բաղ, հաւա, Կայրն բառեր ևւ զաղափարներ ունեցող շարականներն ալ շատ յարմար տեսնուած են, վերջապէս պատկ, բաղ՝ մարտիրոսաց պատհին հետ խորհրդաւոր զուգորդութիւն մը կը թելադրեն:

Այս բացատրութիւններէն ետքը այլեւ ինքնին աւելորդ կը դառնան ուրիշ ենթադրութիւններ թէ արդեօք պատկը եօթը խորհրդոց կերպը չէ՞ր անցած, Կայրն, Սահակ-Մեսրոպի ատեն, որովհետեւ եօթը խորհուրդներու բանաձեւումը զոյնութիւն չունի նախկին եկեղեցւոյ մէջ: Գլխաւոր երկու խորհուրդ ունի եկեղեցին, Մկրտութիւն և Հաղորդութիւն, և Մանդակունին այս երկուքը կը ծանշնայ:

Բ. Ե.

